

ВПЛИВ ТНК НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ І СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ

В роботі в умовах цивілізаційних та глобалізаційних зсувів аналізується потужний розвиток ТНК та їх подальша експансія на міжнародних ринках. Приділяється увага думкам фахівців щодо впливу ТНК на економічний суверенітет держав, на економічну владу та безпеку. Досліджується позиціонування ТНК у світі, найбільші світові ТНК та іноземні ТНК в Україні.

Ключові слова: економічна безпека, економічний суверенітет, діяльність ТНК, економічні інтереси.

S. I. TKALENKO

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

INFLUENCE OF TNCs ON ECONOMIC SECURITY AND SOVEREIGNTY UKRAINE

This work presents a research of the present stage of the world economy, and identifies the impact of TNCs as the main actors of economic development on economic security and economic sovereignty under globalization. In modern conditions of civilization and globalization displacements analyzed the development of powerful transnational corporations and their further expansion into international markets. Attention is paid to the opinions experts on the impact of TNCs on economic sovereignty of states, economic power and security. We study the positioning of TNCs in the world, the worlds largest multinationals and foreign multinationals in Ukraine. It is noted that economic security and economic sovereignty together closely interrelated concepts. Economic security and sovereignty as the foundation of economic development must take into account national interests and ideas. The identified measures that would help ensure economic security and sovereignty of Ukraine.

Key words: economic safety, economic sovereignty, the activities of TNCs, national interests.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, особливо економічних та політичних, економічна безпека України та її суверенітет набуває виняткового значення в контексті реалізації зовнішньоекономічної політики України. Забезпечення економічної безпеки держави та суверенітету дає можливість приймати важливі основні соціально-економічні рішення.

Саме економічна безпека держави означає визнання примату економіки у забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки держави, а економічний суверенітет дає можливість владі, національному уряду приймати рішення, які є незалежними від рішень, що сформульовані іншими урядами. Це вимагає підвищеної уваги до проблеми забезпечення економічної безпеки та суверенітету як складової національної безпеки і державного суверенітету України, та обґрунтування і реалізації адекватної економічної політики у контексті впливу транснаціональних корпорацій на економічну владу держави.

Аналіз останніх публікацій. Питання економічної безпеки та суверенітету в умовах глобалізації, впливу ТНК на економічний розвиток держав висвітлені у працях вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як Білоус В., Гець В., Жаліло Я., Овчарук М., Мотриченко В., Бек У., Омає К., Райнеке В. Х. та ін. Невирішеною частиною загальної проблеми вважаємо забезпечення економічної безпеки держави та економічного суверенітету в умовах експансії транснаціональними компаніями вітчизняного ринку.

Формулювання мети (постановка завдання). Метою статті є проведення дослідження сучасного етапу розвитку світової економіки, та виявлення впливу ТНК як основних суб'єктів економічного розвитку на економічну безпеку та економічний суверенітет держави в умовах глобалізації.

Виклад результатів дослідження. Економічна безпека тісно пов'язана з економічним суверенітетом, більш того безпека є складовою національного суверенітету. Економічна безпека і суверенітет відображають підвищення значимості забезпечення безпеки в усіх сферах держави, й особливо в економіці, що пов'язано зі зростанням у глобалізованому світі ролі факторів ризику, невизначеності та взаємозалежності.

Враховуючи особливості сучасного етапу розвитку світу в умовах глобалізаційних та цивілізаційних зсувів, потужний розвиток ТНК та їх експансія здійснюють неоднозначний вплив на економіку держав світу. Отже, ТНК впливають й безпосередньо на економічну безпеку і суверенітет держави.

Німецький соціолог, професор Мюнхенського університету Ульрих Бек вважає, що «глобалізація має на увазі процеси, в яких національні держави та їх суверенітет вплітаються в павутину транснаціональних чинників і підкоряються їх владним можливостям, їх орієнтації та ідентичності» [1, с. 26]. Отже, в умовах глобалізації ТНК на початку ХХІ ст. отримали величезні можливості і впливає на суверенітет держави.

Вплив ТНК на економічну владу відбувається в умовах поступової руйнації національного економічного суверенітету. Прибічником такої думки є консультант Гарвардської школи бізнесу К.Омає. Так у своїй книзі «Світ без кордонів» він стверджував, що «економічний суверенітет окремих держав став безглуздом, а на сцену світової економіки виходять «глобальні фірми», й також зазначає, що світова економіка визначається взаємозалежністю трьох центрів (ЄС, США, Японія) [7, с.5]. К.Омає констатує факт

збільшення значення діяльності окремих компаній, перш за все потужних ТНК, а також окремих осіб (наприклад, Дж.Сорос) при послабленні впливу держав на економічну сферу, діяльність. Формування глобального ринкового простору приводить до того, що держави втрачають свою силу у якості основного суб'єкту економічної діяльності уступаючи провідну роль «глобальним фірмам».

Сучасні тенденції глобалізації «підривають державу і систему держав... Політика пошуку ідентичності стає центральним фокусом глобальної політики» [5, с.77]. Як зазначає американський дослідник з інституту Брукінгса (США) Вольфганг Х. Райнеке держава «втратила монополію на внутрішній суверенітет, й воно стало приналежністю минулого. Держава більше не буде гарантувати внутрішнього суверенітету... В майбутньому внутрішній суверенітет буде реалізовуватися через глобальну державну політику» [8, с.74]

Отже, сьогодні глобалізація розсуває національні кордони, змінює бізнес-ландшафт, а світова економіка усе більше складається зі зростаючої кількості корпоративних глобальних мереж. Експертами ООН до глобальних транснаціональних компаній віднесено понад 80 тисяч фірм різних країн, але тільки близько 500 з них із щорічним обсягом збуту понад 1 млрд. дол. США (70 найбільших ТНК взагалі мають сукупний щорічний обсяг продаж від 10 до 125 млрд. дол. США), які й становлять ядро світогосподарської системи [2, с.13].

Очевидно, що ТНК сьогодні виступають однією з потужних сил економічного розвитку, провідними акторами світу, які проникають в економіку інших держав, і фактично керують урядами та всією економічною системою. Проникаючи в економіку інших країн ТНК впливають на національну політику, лобіюють зміни у законодавстві на свою користь та примушують уряди держав щодо прийняття рішень в межах приватних інтересів. Це зумовлено діяльністю та позиціонуванням ТНК у світі (див. табл.1)

Таблиця 1

Світове позиціонування ТНК

<i>Основні позиції</i>	<i>Показники</i>
Сукупний обсяг виробництва ТНК	Більше 25% світового ВВП
Глобальні економічні системи, які координуються ТНК	Більше 80% світової торгівлі
Світове промислове виробництво	50%
Світова торгівля	70%
Володіння патентами і ліцензіями на нову техніку, технологій та науку	80%
Фінансування НДДКР	80%
Прямі закордонні інвестиції	90%

Складено автором самостійно на основі [9, 10]

Проаналізувавши позиції ТНК як глобальних акторів, які здійснюють вплив на економічну безпеку та суверенітет держави зазначимо, що загалом на діяльність ТНК припадає більше 25% світового ВВП, а на підрозділи ТНК, що знаходяться за межами країн базування припадає 10% світового ВВП і третина світового експорту. Також ТНК обслуговує 70% світової торгівлі, з них 40% торгівлі відбувається в межах корпорацій, тобто не за ринковими цінами відбувається торгівля, а за трансфертними, які формуються довгостроковою політикою материнських компаній. Найбільші ТНК мають такі бюджети, які значно перевищують бюджети деяких країн світу. ТНК є лідерами у проведенні та фінансуванні світових науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок. Найбільші ТНК світу наведені у табл. 2.

Серед найбільших 25 корпорацій світу 8 належить Сполученим Штатам, і саме на них припадає найбільше отриманого чистого прибутку – 168,5 млрд. дол. У першу десятку також входять 3 потужних китайських корпорацій. Серед найбільших корпорацій 9 належать американському континенту, 9 – європейському. Чистий отриманий прибуток усіх європейських корпорацій за 2013 рік становить 106,7 млрд. дол., й прибуток корпорацій Азії і Океанії становить 115,8 млрд. дол.

В Україні найбільші та потужніші ТНК представлені у табл. 3.

Серед цих найбільших корпорацій в Україні 4 належать США, які загалом вклали в економіку України 566,7 млн. грн., що становить близько 10% усіх іноземних інвестицій зі США. Найбільше корпорації вкладають у харчову промисловість, що пояснюється відносно швидкою окупністю.

Серед найбільш перспективних приймаючих країн для ТНК за даними ЮНКТАД вважаються країни, які розвиваються. До таких країн, де ринки є найбільш перспективними відносяться країни які розвиваються – БРІКС та НІК, а також розвинуті – США, Австралія, Велика Британія, Німеччина.

Отже, ТНК мають практично необмежені фінансові ресурси, використовують широкі фінансові засоби, зв'язки зі ЗМІ, політичні лобіювання. Фінансові ресурси провідних ТНК світу перевищують бюджети країни, і навіть України. Це означає, що через лобіювання ТНК суттєво впливають на економіки приймаючих держав. «ТНК дійсно можуть підпорядковувати своїм інтересам правлячий прошарок, коли він позбавлений моральних принципів і почуття національної відповідальності» [2, с.14].

Для економічного суверенітету небезпека має прояв у тому, що ТНК контролюють найбільш

важливі сфери економіки, життєво важливі для життєдіяльності продукти, якими, наприклад, є нафта і газ, які в силу своєї найвищої ефективності залишаються найбільш затребуваними у світі енергоносіями попри те, що їхні сумарні запаси серед природних енергоносіїв складають у світі не більше 20 % (в той час як вугілля — 80 %) [4, с.208].

Таблиця 2

Найбільші ТНК світу, ТОП-25 зі списку Fortune Global 500 за 2013 рік

Місце	Компанія	Сфера	Країна	Річна виручка, млрд. дол.	Чистий прибуток, млрд. дол.
Європа					
1	Royal Dutch Shell	Нафта і газ	Великобританія Нідерланди	481,7	26,6
6	BP	Нафта і газ	Великобританія	388,3	11,6
9	Volkswagen	Автомобільна	Німеччина	247,6	27,9
10	Total	Нафта	Франція	234,3	13,7
12	Glencore Xstrata	Гірничодобувна	Швейцарія	214,4	1,0
15	E.ON	Газ	Німеччина	169,8	2,8
17	ENI	Нафта і газ	Італія	167,9	10,0
20	AXA	страхування	Франція	154,6	5,3
23	Daimler	Автомобільна	Німеччина	146,9	7,8
Америка					
2	Wal-Mart Stores	Роздрібна мережа	США	469,2	17,0
3	Exxon Mobil	Нафта	США	449,9	44,9
11	Chevron	Енергетика	США	233,9	26,2
16	Phillips 66	Нафта	США	169,6	4,1
18	Berkshire Hathaway	Інвестиції і страхування	США	162,5	14,8
19	Apple	Електроніка	США	156,5	41,7
22	General Motors	Автомобільна	США	152,3	6,2
24	General Electric	Багатогалузева компанія (нафто і газ, банківська сфера тощо)	США	146,9	13,6
25	Petrobras	Нафта і газ, енергетика	Бразилія	144,1	11,0
Азія і Океанія					
4	Sinopec Group	Нафта, енергетика	Китай	428,2	8,2
5	China National Petroleum	Нафта і газ	Китай	408,6	18,2
7	State Grid	Електроенергетика	Китай	298,4	12,3
8	Toyota Motor	Автомобільна	Японія	265,7	11,6
13	Japan Post Holdings	Пошта і зв'язок	Японія	190,9	6,8
14	Samsung Electronics	Електроніка	Корея	178,6	20,6
21	Gazprom	Газ	Росія	153,5	38,1

Складено самостійно за: Fortune global 500 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2013/full_list/?iid=G500_sp_ful

Таблиця 3

Найбільші іноземні ТНК в Україні, 2012 р. (Джерело [3])

Корпорація	Країна	Галузь	Обсяги вкладень, млн. грн.
1. McDonald's Corporation	США	Харчова промисловість	198,3
2. Nestl? S.A.	Швейцарія	Харчова промисловість	178,5
3. British American Tobacco	Велика Британія	Тютюнова промисловість	166,8
4. British Petroleum	Велика Британія	Нафтогазова промисловість	142,6
5. Procter&Gamble	США	Хімічна промисловість	135,1
6. Shell	Нідерланди	Нафтогазова промисловість	124,9
7. Coca-Cola	США	Харчова промисловість	121
8. Unilever	Великобританія, Нідерланди	Харчова промисловість та побутова хімія	115,5
9. PepsiCo	США	Харчова промисловість	112,3

В Україні десятка провідних ТНК представлені у сфері харчової промисловості, нафтогазової промисловості і тютюнової. Харчова промисловість, сфера торгівлі для ТНК однією з найбільш

диверсифікованих галузей, де швидко з'являються нові товари, швидкими темпами змінюється асортимент, швидко окупаються витрати, є відносно захищеною галуззю державою, у зв'язку з чим відбувається експансія провідних ТНК світу. ТНК у нафтогазовій промисловості з одного боку приносять нові технології, з іншого боку велика залежність у нафтогазовій сфері несе небезпеку в економічній сфері, й загалом суверенітету України. Отже, для України виникає дилема забезпечення економічного суверенітету чи забезпечення енергетичної безпеки, що є складовою частиною економічної безпеки. ТНК у тютюновій сфері в Україні мають податкові преференції, найвигідніші у світі умови акцизного оподаткування, демпінгові ціни, майже витіснили усіх національних виробників, й швидкий оборот капіталу. Небезпека для України полягає не лише в даних товарах, а й у бізнес-середовищі, монополізація ринку іноземними компаніями.

Висновки. Отже, економічна безпека і економічний суверенітет між собою є тісно взаємозв'язаними поняттями. Економічна безпека і суверенітет є основою забезпечення економічного розвитку держави, що повинно враховувати національні інтереси та ідеї. Саме забезпечення економічної безпеки є гарантом державної незалежності і суверенітету України. Для цього необхідно в сучасних умовах світового розвитку максимально скористуватися тими перевагами, які несе глобалізація. Для забезпечення економічної безпеки і суверенітету України варто:

- стабілізувати політичну та економічну ситуацію в країні, сприяти економічному зростанню в країні, вдосконаленню структури економіки;
- сприяти створенню конкурентному середовищу та виходу на міжнародні ринки продукції вітчизняних компаній, прискорювати темпи зростання конкурентоспроможної продукції промисловості;
- збільшувати темпи зростання ВВП, приборкати інфляційні процеси (навіть, якщо сьогодні вони залежать більше від політичної складової), підтримувати стійкість національної валюти;
- інтеграція України в світовий економічний простір.

Поряд з іноземними ТНК мають бути на вітчизняному ринку потужні і конкурентоспроможні національні компанії, які сприяли економічному розвитку України. Тоді суттєвого впливу ТНК на економічну безпеку та економічний суверенітет буде мінімальний.

Перспективним для подальших наукових досліджень є вплив економічно розвинених країн, провідних міжнародних організацій та ТНК на економічний розвиток та економічні стратегії розвитку держави, враховуючи сучасні глобалізаційні тенденції світової економіки.

Література

1. Бек У. Что такое глобализация? / У. Бек. ; [пер. с нем. А.Григорьева В.Седельника ; общая ред. А. Филиппова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
2. Національний суверенітет України в умовах глобалізації : національна доповідь. — К. : Парламентське вид-во, 2011. — 112 с.
3. Овчарук М.П. Особливості поширення та впливу ТНК на економіку України / М.П. Овчарук, В.М. Мотриченко // Фінансовий простір. – 2013. – № 3 (11). – С. 61–67.
4. Серeda Л. Проблеми енергетичної безпеки України у контексті трансформації європейського енергетичного ринку / Л. Серeda // Економічний простір. – 2009. – № 24. – С. 205–214.
5. Ferguson Y., Mansbach R. Global Politics at the Turn of the Millennium: Changing Bases of «US» and «Them» / Y. Ferguson, R. Mansbach // International Studies Review. – 1999. – Vol. 1, Issue 2. – P. 77–86
6. Fortune global 500 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/2013/full_list/?iid=G500_sp_full
7. Ohmae K. The Borderless World – Power and Strategy in the Interlinked Economy / K. Ohmae. – London: Collins, 1990. – 276 pp.
8. Reinecke W. Global Public Policy / W. Reinecke // Foreign Affairs. – 1997. – Number 6. – Volume 76. – P.3
9. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Transnational Corporations Statistics [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-Corporations-Statistics.aspx>
10. World Investment Report 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://unctad.org/en/publicationslibrary/wir2013_en.pdf

Надійшла 11.09.2014; рецензент: д. е. н. Терехов В. І.